

4. Lietuvos didieji kunigaikščiai Gedimainaičiai

	VALDOVAS	VALDYMO METAI
1.	Butigeidis	1285–1292 m.
2.	Butvydas (Pukuveras)	1292–1294 m.
3.	Vytenis	1294–1316 m.
4.	Gediminas	1316–1341 m.
5.	Jaunutis	1341–1345 m.
6.	Algirdas	1345–1377 m.
7.	Jogaila	1377–1381 m., 1382–1392 m.
8.	Kęstutis	1381–1382 m.
9.	Vytautas	1392–1430 m.
10.	Švitrigaila	1430–1432 m.
11.	Žygimantas Kęstutaitis	1432–1440 m.
12.	Kazimieras	1440–1492 m.
13.	Aleksandras	1492–1506 m.
14.	Žygimantas Senasis	1506–1548 m.
15.	Žygimantas Augustas	1544–1572 m.

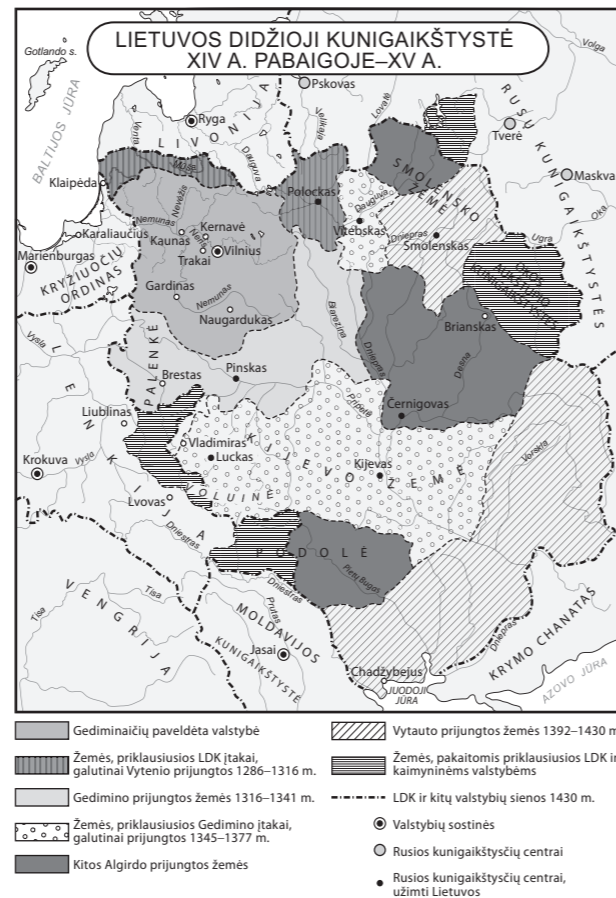
Gedimainaičių valdymo laikotarpiu (4) LDK teritorija labai išsiplėtė (5, 6). Valstybės teritorija dažniausiai buvo didinama karinėmis priemonėmis ir vedybomis.

6. LDK užsienio politika Gedimino, Algirdo ir Kęstučio valdymo laikotarpiais

GEDIMINO LAIKAI

Gedimino valdymas pasižymėjo stiprėjančia Lietuvos įtaka Vakarų Rusijoje. Gediminas kontroliavo Polocką, Vitebską, Naugarduką, Gardiną, puolė Kijevą. Jo patikėtiniu tapo Pskovo kunigaikštis, miesto karo vadas, o politinė ir dinastijos sąjunga su Tverės kunigaikščiu sustiprino Gedimino ambicijas užvaldyti Rusijos žemes. Gedimino valdymo laikotarpiu itin svarbus liko Dauguvos–Nemuno prekybos kelias, einantis iš šiaurės ir iš rytų. Vakaruose Nemunas ir Žemaitija dar nebuvo pritaikyti aktyviai LDK ekonomikos politikai – ten vyko dažni karai su Kryžiuočių ordinu. Tad normaliai ekonomikos raidai, kuri vyko XV a., buvo visokeriopai kliudoma. Vis dėlto Lietuvos teritorija gerokai išsiplėtė.

5. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XIV a. pabaigoje – XV a.

ALGIRDO IR KĘSTUČIO LAIKAI

Prie Lietuvos buvo prijungtas Smolenskas (1356–1359 m. jis pripažino LDK valdžią), Kijevus (prijungtas 1362 m., nugalėjus totorius prie Mėlynųjų Vandenių), Podolė (čia įsitvirtino Algirdo sūnūs Karijotaičiai), Černigovo, Severianų Naugardo žemės. Tokią sėkmę lėmė lietuvių kariniai sugebėjimai, didžiojo kunigaikščio vykdyta vedybų politika (pats Algirdas apie 1350 m. sudarė paliaubas su Maskva veddamas Maskvos didžiojo kunigaikščio svainę Tverės kunigaikštę Julijoną), religinė tolerancija, prisi-taikymas prie skirtingų kultūrų ir politinių sąlygų. Antra vertus, LDK kariuomenei nepavyko nukariauti Maskvos. 1368 m., 1370 m. ir 1372 m. Algirdas surengė net tris žygius į Maskvą. Jo kariuomenė nužygiavo iki kremliaus, bet Maskva atsilaikė.

7. Vytauto Didžiojo valdymas (1392–1430 m.)

VALSTYBĖS CENTRALIZAVIMAS.

Rusų žemėse jis šalino neklusnius Algirdaičius ir centralizavo valdymą.

DAUGUMA IŠKILUSIŲ SRIČIŲ VALDOVŲ BUVO IŠ LDK BRANDUOLIO – PAČIOS LIETUVOS.

Nuo didžiojo kunigaikščio priklausantys nauji asmenys, nesusiję dinastijos ryšiais su Gedimainiais, negalėjo pretenduoti į didžiojo kunigaikščio titulą ar nepaisyti jo valdžios.

LIETUVOJE ĖMĖ FORMUOTIS DIDIKŲ SLUOKSNIS.

Jam atsirasti įtakos turėjo 1387 m. Jogailos privilegija bajorams ir Vytauto dovanos už karo tarnybą (dovanotos žemės ir valdiniai). Taip iškilo visoje šalyje įtakingos didikų giminės: Kęsgailos, Radvilos, Goštautai ir kitos, kurios sudarė Lietuvos didžiojo kunigaikščio artimiausią aplinką, padėjo jam priimti svarbius sprendimus.

STENGĖSI VYKDYTI SAVARANKIŠKĄ UŽSIENIO POLITIKĄ.

Vytautas sutartis sudarydavo ne Jogailos, o savo vardu. Pvz., 1398 m. Salyno sutartyje, kuria Vytautas ordinui dovanavo Žemaitiją, jis tituluojamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu.

KARTU SU LENKIJOS KARALIU MI JOGAILA 1410 M. LAIMĖJO ŽALGIRIO MŪŠĮ.

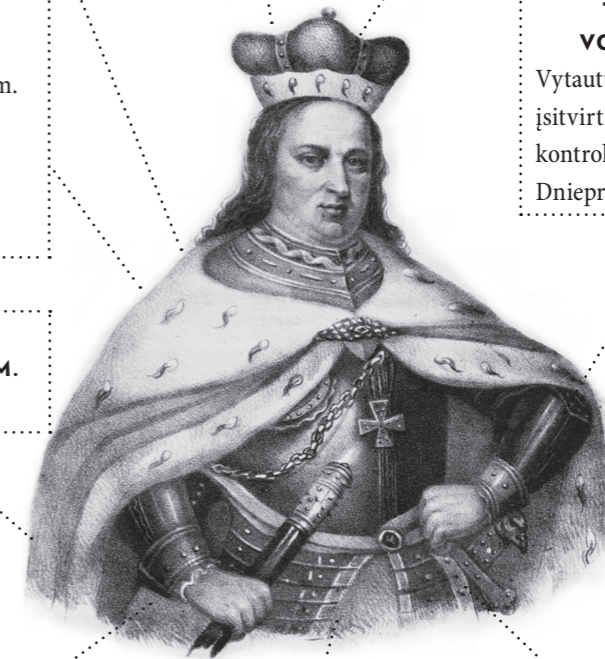
1413 M. KARTU SU JOGAILA APKRIKŠTIJO ŽEMAITIJĄ.

MĖGINIMAS KARŪNUOTIS LIETUVOS KARALIU MI.

1429 m. įvykusiame Lucko suvažiavime Jogailos akivaizdoje Šventosios Romos imperijos imperatorius Zigmantas Liuksemburgas pasiūlė Vytautui karūnuotis Lietuvos karaliumi. Karūnavimas turėjo įvykti 1430 m. rugsėjo 8 dieną. Tuo tikslu imperatoriaus pasiuntiniai vežė į Lietuvą karūną, tačiau buvo sulaikyti Lenkijoje.

TOLIAU PLĖTĖ LDK TERITORIJĄ,

kuri Vytauto valdymo laikotarpiu buvo pati didžiausia per visą Lietuvos istoriją, jos siena pietuose ribojosi su Juodąja jūra.

4

LIETUVOS VISUOMENĖ EUROPOS IR PASAULIO POKYČIŲ XIX A. – XX A. PR. APLINKOJE

4.1–4.2.

PRAMONĖS PERVERSMO ESMĖ IR RAIDA. PRAMONĖS PERVERSMO SUKELTI GAMYBOS ORGANIZAVIMO POKYČIAI. NAUJŲ TRANSPORTO IR KOMUNIKAVIMO PRIEMONIŲ ATSIKIDIMAS. PRAMONĖS PERVERSMO NULEMTI VISUOMENĖS STRUKTŪROS PASIKEITIMAI, GYVENTOJŲ SKAIČIAUS AUGIMAS, URBANIZACIJA.

– SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS –

Industrializacija – stambiosios mašininės gamybos pramonės kūrimas (dar vartojama vietoj pramonės perversmo sąvokos).

Puritonizmas – kalvinizmo išpažintųjų puritonų, kuriems būdingas asketizmas, taupumas, darbštumas, pažiūros ir drausmė.

XVIII a. antrojoje pusėje Didžiojoje Britanijoje prasidėjo dideli pokyčiai: sparčiai plėtota pramonė, nyko manufaktūros, vietoj jų kilo fabrikai. Rankų darbą pakeitė mašinos, jos gamino kokybiškiau ir daugiau produkcijos. Šie pokyčiai pradėti vadinti **pramonės revoliucija**, arba **pramonės perversmu**.

Didžiosios Britanijos pramonės perversmą lėmė keletas priežasčių:

1) Visų pirma ši šalis turėjo daug žaliavų, svarbiausia – akmens anglių, kurios buvo naudojamos garo mašinų ir kitų įrenginių kurui, ir geležies, iš kurios buvo gaminami įvairūs įrenginiai.

2) Taip pat jai priklausė daug užjūrio kolonijų, iš kurių buvo galima gana pigiai atsivežti įvairiausių žaliavų. Didžiosios Britanijos pranašumas buvo didelis prekybos laivynas ir senos prekybos tradicijos.

3) Augant miestams didėjo maisto produktų ir vartojimo prekių paklausa, plėtėsi vidaus rinka. Anksti panaikinus luominius apribojimus įvairūs visuomenės sluoksniai (Didžiojoje Britanijoje, kitaip nei Europoje, prekyba ir verslu vertėsi ir aristokratija) iš prekybos, laivininkystės, žemės ūkio, taip pat plėšdami kolonijas pradėjo kaupti kapitalą, kurį galėjo panaudoti pramonei plėtoti. Veikė kreditų ir draudimo sistema. XVIII a. pabaigoje šalyje jau buvo susiformavęs gausus vidurinis sluoksnis.

4) Akstiną pramonės perversmui suteikė mokslo ir technikos išradimai bei jų taikymas gamyboje (1); pavyzdžiui, išradus garvežį geležinkeliai pagyvino ekonomiką, sumažino transporto kainas, skatino mainus, naktinio regionų izoliaciją ir prisidėjo prie nacionalinių rinkų kūrimo.

5) Pramonės perversmo atsiradimui didelę įtaką turėjo **puritonizmas**. Tai skatino dirbti, taupyti ir investuoti į verslą.

Perversmas, kilęs Didžiojoje Britanijoje, plito kitose Europos valstybėse ir JAV. XIX a. pramonės perversmas pamažu apėmė daugelį Europos valstybių (dėl vėlyvo baudžiosios panaikinimo (1861 m.) Rusijoje pramonės perversmas prasidėjo tik XIX a. antrojoje pusėje).

Pramonės perversmas iš pagrindų pakeitė žmonių gyvenimą:

1) Vykstant pramonės perversmui, atsirado fabriku, gamyklų, vyko **industrializacija, urbanizacija** – augo miestai, gamyboje pradėtos taikyti įvairios technikos naujovės. Darbininkai telkėsi į dideles gamyklas, todėl daugėjo miestų gyventojų. Dėl to pradėta pertvarkyti miestų struktūrą, atsirado šiuolaikinio tipo miestų.

2) Apskritai sparčiai daugėjo gyventojų. Žmonių daugėjimą lėmė kelios priežastys: didėjanti mokslo pažanga, naujų vaistų išradimas, didesnis dėmesys asmens higienai – visa tai mažino mirtingumą ir ilgino gyvenimo trukmę. Tam didelę įtaką turėjo medicinoje pradėti taikyti technikos laimėjimai.

1. Žymiausi mokslo revoliucijos laimėjimai

METAI	MOKSLININKAS	NUOPELNAS MOKSLUI
1764	Džeimsas Hargrivas (<i>Hargreaves</i>)	Išrado verpimo mašiną.
1769	Džeimsas Vatas (<i>Watt</i>)	Sukonstravo garo mašiną.
1784	Edmundas Kartraitas (<i>Cartwright</i>)	Išrado audimo stakles.
1807	Robertas Fultonas (<i>Fulton</i>)	Sukonstravo garlaivį.
1825	Džordžas Stefensonas (<i>Stephenson</i>)	Sukūrė praktiškai naudoti pritaikytą garvežį pirmajai geležinkelio linijai.
1837	Samuelis Morzė (<i>Morse</i>)	Išrado telegrafo siųstuvą ir imtuvą, po metų – ir specialią abėcėlę (vadinamąją Morzės abėcėlę).
1859	Čarlzas Darvinas (<i>Darwin</i>)	Išleido knygą „Rūšių kilmė“. Nuo šiol žmogaus kilmės evoliucijos teorija, besiremianti natūraliąja atranka, įgavo tvirtų mokslinių argumentų.
1869	Dmitrijus Mendelejevas	Atrado periodinį cheminių elementų dėsnį ir sudarė periodinę elementų sistemą (šiais laikais žinoma kaip D. Mendelejevo periodinė lentelė).
1876	Aleksandras Greihamas Belas (<i>Bell</i>)	Išrado telefono aparatą.
1879	Tomas Alva Edisonas (<i>Edison</i>)	Išrado elektros lempuotę.
1885	Karlas Frydrichas Bencas (<i>Benz</i>)	Išrado triratį automobilį su benzininiu varikliu.
1886	Gotlybas Daimleris (<i>Daimler</i>)	Išrado keturratį automobilį su benzininiu varikliu.
1892	Henris Fordas (<i>Ford</i>)	Sukūrė pirmąjį automobilį JAV.
1895	Aleksandras Popovas	Išrado radiją.
1903	Vilberis ir Orvilis Raitai (<i>Wright</i>)	Sukūrė pirmuosius lėktuvus.
1905	Albertas Einšteinas (<i>Einstein</i>)	Paskelbė reliatyvumo teoriją.

3) Per perversmą įvyko didelių socialinių pokyčių: smarkiai sumažėjo dirbančiųjų žemės ūkyje, luominę visuomenę pakeitė moderni lygių galimybių visuomenė.

4) Plėtojantis pramonei XIX a. smarkiai pakito vyro ir moters padėtis šeimoje. Pramonės plėtra moterims suteikė daugiau profesinių galimybių. Moters padėtis pagerėjimui didelę įtaką turėjo atsiradę moterų visuomeniniai judėjimai, kurie kovojo už geresnę moters padėtį visuomenėje ir teisę balsuoti.

5) Atsirado nauji gyventojų sluoksniai: a) kapitalistai – buržuazija, kuri valdė pramonę, prekybą, finansus, o netrukus ėmė vyravoti ir politiniame gyvenime; b) vidurinis sluoksnis (tarnautojai, gydytojai, teisininkai, menininkai ir kiti dirbantieji, kurie nedalyvauja gamyboje) ir c) samdomi darbininkai, kurių dauguma buvo ne kvalifikuoti, todėl gyveno ir dirbo sunkiomis sąlygomis.

6) Pramonės perversmas galutinai panaikino feodalizmo liekanas, įtvirtino kapitalistinius gamybinius santykius. Iki perversmo kapitalistinė santvarka daugmaž buvo susiformavusi tik Didžiojoje Britanijoje, o po jo kapitalizmas įsiviešpatavo visoje Europoje.

7) Gamyba smarkiai didėjo, atpigo produkcija ir susisiekimas, palengvėjo fizinis darbas, išsiplėtė darbo rinka, suaktyvėjo pasaulio gyventojų bendravimas.

8) Įsivyravo visuotinis nedarbas, nes žmonių darbą keitė mašinos. Todėl XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje išplito vadinamasis **ludity** – mašinų laužytojų – judėjimas.

9) Darbininkai pradėjo kovą dėl savo teisių.

10) Pramonės perversmas, tiksliau, prasidėjusi industrializacija, kenkė aplinkai.

5. 1917 m. gruodžio 11 d. ir 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės aktų palyginimas

PANAŠUMAI	SKIRTUMAI
Lietuvos Taryba minima kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė.	1917 m. akte nurodyta, kad Lietuvos Taryba prašo Vokietijos paramos ir pagalbos; 1918 m. akte apie tai nieko nepasakyta.
Minima tautų apsisprendimo teisė ir Lietuvių konferencija.	1917 m. akte pasisakoma už nuolatinis ir artimus Lietuvos ryšius su Vokietija; 1918 m. akte kalbama apie visiškai nepriklausomą Lietuvos valstybę.
Vilnius minimas kaip Lietuvos sostinė.	1918 m. akte minimas Steigiamasis Seimas, „demokratišku būdu visų jos gyventojų išrinktas“, o 1917 m. akte apie jį nieko nėra pasakyta.

lapkričio mėn. išsprendė kurį laiką užsitęsusių Lietuvos ir Vokietijos nesutarimus. Savaiame atkrito monarchijos idėja ir Lietuva, kaip ir skelbė vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas, tapo demokratine parlamentine respublika, kurios valstybingumo pamatus padėjo 1920 m. pavasarį visos tautos išrinktas Lietuvos Steigiamasis Seimas.

4.25.

ADOMO MICKEVIČIAUS, SIMONO DAUKANTO, MOTIEJAUS VALANČIAUS, VINCO PIETARIO, JONO MAČIULIO MAIRONIO, LAURYNO IVINSKIO, PETRO VILEIŠIO, MIKALOJAUS KONSTANTINO ČIURLIONIO VEIKLOS REIKŠMĖ LIETUVOS KULTŪRAI.

VEIKĖJAS

Adomas Mickevičius
(1798–1855 m.)

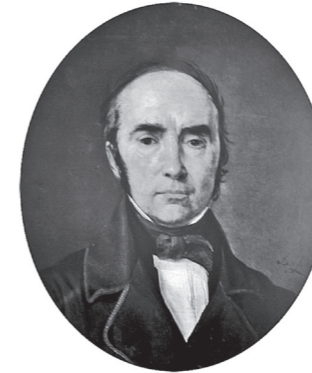

JO VEIKLOS REIKŠMĖ LIETUVOS KULTŪRAI

Šis lenkų poetas 1815–1819 m. studijavo Vilniaus universitete, buvo vienas iš filomatų draugijos steigėjų (1817 m.). 1823 m. caro saugumo pareigūnams susekus slaptas studentų organizacijas, buvo suimti 108 asmenys, tarp jų ir A. Mickevičius. 1824 m. buvo ištremtas į Peterburgą, 1829 m. išvyko į užsienį ir daugiausia gyveno Paryžiuje. Jo pirmasis „Poezijos“ tomas (vėliau pavadintas „Baladėmis ir romansais“), 1822 m. Vilniuje išleistas eilėraščių rinkiniu, davė pradžią lenkų romantizmui. Po metų išleistame antrajame „Poezijos“ tome, į kurį buvo įdėtos istorinė poema „Gražina“ ir poetinės dramos „Vėlinės“ II ir IV dalys, A. Mickevičiaus romantizmas išryškėjo dar labiau. Panašios nuostatos dėstomos poemoje „Konradas Valenrodas“. Tikru lenkų romantizmo šedevru laikomos „Vėlinės“; 1832 m. parašytoje šios dramos III dalyje daug dėmesio skiriama lenkų tautos siekiams išsivaduoti iš carinės Rusijos okupacijos. Romantizmas būdingas ir A. Mickevičiaus poemai „Ponas Tadas“ (išleista 1834 m.).

A. Mickevičiaus kūryba skiepijo meilę tėvynei, istorijai, tad jos reikšmė Lietuvos kultūrai didelė. Jo kūryba ypatingą vaidmenį suvaidino tautinio atgimimo laikotarpiu: ne tik stiprino lietuvių patriotinius jausmus, bet ir įkvėpė pasitikėjimo ir ryžto, lietuvių tautai siekiant išsivaduoti iš carinės Rusijos priespaudos.

Simonas Daukantas
(1793–1864 m.)

Istorikas, lietuvių kalba pirmasis parašė keletą Lietuvos istorijos veikalų: 1822 m. (studijų metais) pasirodė „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“, 1838 m. – „Istorija žemaitiška“, 1845 m. – „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“, 1850 m. – „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“. Dėl tebesitęsiančios Rusijos okupacijos ne visi išvardyti S. Daukanto kūriniai buvo išleisti iš karto, „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“ skaitytoją pasiekė tik XIX a. pabaigoje. S. Daukantas romantiškai aprašė tautos praeitį, iš jos lietuvius ragino semtis stiprybės, ugdė pasitikėjimą savo tauta, daug dėmesio skyrė lietuvių kalbai. Nors S. Daukantas pernelyg romantiškai vaizdavo savo tautą, šių laikų istorikai jį pirmiausia vertina kaip mokslininką ir laiko žymiausiu lietuvių tautinio sąjūdžio atstovu.

Motiejus Valančius
(1801–1875 m.)

Dar 1845 m. tapęs Varnių dvasinės seminarijos rektoriumi, M. Valančius: 1) joje sudarė lietuviškų knygų rinkinį, siekdamas, kad „Varnių biblioteka kauptų žemaitiškas knygas“. Beveik po dviejų dešimtmečių seminarijos biblioteka tapo svarbiu lituanistikos centru, kuriame klierikai buvo auklėjami lietuviška dvasia; 2) pamokslus sakė lietuvių kalba; 3) į svarbiausias parapijas stengėsi skirti savo auklėtinius, kurie Bažnyčios mokymą turėjo skleisti lietuviškai; 4) siekė Varniuose įsteigti vadinamąją Mažąją seminariją – pirmąją lietuvišką šešiametę mokyklą, kurioje numatyta lietuvių kalba dėstyti beveik visą pasaulietinės gimnazijos kursą ir parengti būsimus Žemaičių seminarijos klierikus (valdžia šiam M. Valančiaus sumanymui nepritarė); 5) vyskupo dėka Lietuvoje buvo įsteigta labai daug blaivybės brolijų (1858–1864 m.); 6) parašė keletą nelegalių lietuviškų religinio pobūdžio knygelių, taip pat 1848 m. Vilniuje išleistą istorijos veikalą „Žemaičių vyskupystė“; 7) uždraudus lietuvišką spaudą M. Valančius pats organizavo lietuviškų knygų spausdinimą Rytprūsioose. Su vyskupo žinia buvo gabenamos nelegalios lietuviškos knygos. Jo pastangomis 1867–1870 m. įsteigta pirmoji knygnešių organizacija, į kurią vyskupas buvo įtraukęs keletą dvasininkų, valstiečių ir kaimo amatininkų.

Vyskupo M. Valančiaus veikla buvo nepriimtina caro administracijai, todėl 1864 m. Telšių (Žemaičių) vyskupijos centras iš Varnių buvo perkeltas į Kauną. Taip siekta kontroliuoti M. Valančiaus veiksmus. Tačiau vyskupas savo veiklos neatsisakė.

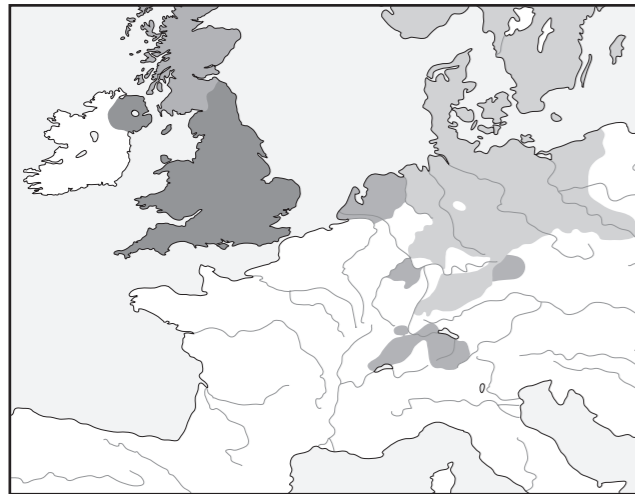
Vincas Pietaris
(1850–1902 m.)

Bendradarbiavo J. Basanavičiaus leistoje „Aušroje“, parašė pirmąjį lietuvišką romaną „Algimantas“. Kūrinyje pagrindinis dėmesys skiriamas Lietuvos valstybės formavimuisi XIII amžiuje. Romane idealizuojama senoji Lietuvos praeitis.

Diaso, Kristupo Kolumbo, Vasko da Gamos, Fernando Magelano kelionių kryptis (jos nurodytos žemėlapyje „Didžiųjų atradimų pasaulis XV–XVI a.“). Egzaminui taip pat reikėtų žinoti didžiųjų geografinių atradimų priežastis, kontūriniame žemėlapyje pavaizduotų keliautojų atradimų svarbą ir padarinius (išsamiau žr. 1.2 skyrelį).

8. Svarbiausios religijos XVI a.

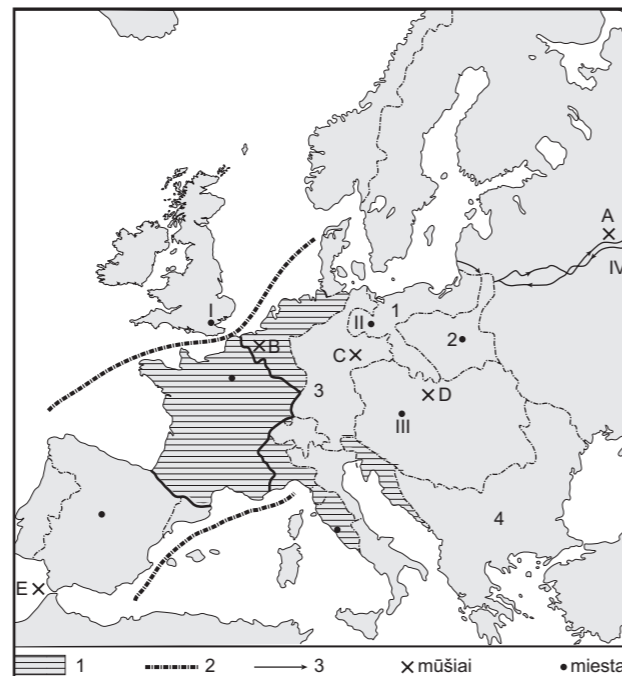

Egzamino programoje didelis dėmesys skiriamas reformacijai, todėl reikėtų žinoti, kurioje to meto valstybėje Martynas Liuteris paskelbė garsiąsias 95 tezes (reformacija atsirado Šventojoje Romos imperijoje, dabartinėje Vokietijoje). Taip pat svarbu žinoti pagrindinių reformacijos krypčių – liuteronybės, anglikonybės, kalvinizmo – lyderius, mokėti žemėlapyje lokalizuoti, kuriose Europos valstybėse šios reformacijos kryptys išplito. Kontūriniame žemėlapyje privalu mokėti pažymėti Tridento miestą, kuriame XVI a. beveik 20 metų posėdžiavo katalikų dvasininkų vadovybė, žinoti Tridento bažnytinio susirinkimo priimtus svarbiausius sprendimus ir tai, kad susirinkimo pabaiga laikoma kontrreformacijos pradžia (išsamiau žr. 2.3–2.4 skyrelius).

9. Europa Napoleono Bonaparto valdymo laikotarpiu I

Europa Napoleono Bonaparto valdymo laikotarpiu II

Praktika rodo, kad Napoleono Bonaparto epochos Europos kontūrinis žemėlapis (ypač čia pateiktas antrasis to laikotarpio kontūrinis žemėlapis) yra vienas sudėtingiausių, palyginti su kitais per egzaminus buvusiais žemėlapiais. Mokiniais sudėtinga tiksliai įvardyti jame sutartiniais ženklais pažymėtas teritorijas ir karo mūšius, kuriuose kovėsi Napoleono kariuomenė ir jo priešininkai (išsamiau žr. 3.4 skyrelį).

I kontūriniame žemėlapyje skaičiumi 1 pažymėta Rusija, skaičiumi 2 – Prūsija, skaičiumi 3 – Austrija, skaičiumi 4 – Varšuvos kunigaikštystė (hercogystė).

Kontūriniame žemėlapyje vaizduojamas 1812 m. Napoleono vadovaujamos kariuomenės žygis į Rusiją, kuris prancūzų kariuomenei baigėsi tragiškai. Žemėlapyje taip pat pažymėta Vaterlo mūšio vieta. 1815 m. vykusias kautynes Napoleonas pralaimėjo ir po jų neteko valdžios.

II kontūriniame žemėlapyje skaičiumi 1 pažymėta Prūsija, skaičiumi 2 – Varšuvos kunigaikštystė (hercogystė) (ji įkurta 1807 m. po Tilžės taikos, sudarytos tarp Napoleono Bonaparto ir Rusijos caro Aleksandro I), skaičiumi 3 – Reino sąjunga (ji įkurta vietoj 1806 m. Napoleono Bonaparto panaikintos Šventosios Romos imperijos), skaičiumi 4 – Osmanų imperija. Skaičiumi I pažymėtas Londonas, skaičiumi II – Berlynas, skaičiumi III – Viena, skaičiumi IV – Maskva. Pirmasis žemėlapio legendos sutartinis ženklas simbolizuoja Prancūzijos imperiją, antrasis – žemyninę (kontinentinę) blokadą, kurią Napoleonas 1806 m. paskelbė Didžiajai Britanijai (uždrausta Europos valstybėms palaikyti santykius su Didžiąja Britanija; taip siekta šią valstybę palaužti ekonomiškai). Trečiasis žemėlapio legendos sutartinis ženklas simbolizuoja 1812 m. vykusį Napoleono kariuomenės žygį į Rusiją. X sutartinis ženklas vaizduoja mūšius, kuriuose kovėsi Napoleono kariuomenė: A raidė simbolizuoja Borodino, B – Vaterlo, C – Leipcigo (arba Tautų), D – Austerlico, E – Trafalgaro mūšį.

10. Europa po Vienos kongreso 1815 m.

Šis kontūrinis žemėlapis vienas populiariausių tarp visų iki šiol į istorijos valstybinį egzaminą įtrauktų žemėlapių. Reikia žinoti, kad jame išskirtos 1815 m. Vienos kongrese įkurtos Vokietijos sąjun-

gos sienos. Būtina sugebėti žemėlapyje lokalizuoti to meto pagrindines valstybes ar teritorijas: Austriją, Rusiją, Prūsiją, Didžiąją Britaniją, Lenkijos karalystę (ji buvo įkurta Vienos kongrese, autonomijos teisėmis įėjo į Rusijos imperijos sudėtį). Analizuojant šį kontūrinį žemėlapi, per egzaminą dažniausiai daromos šios klaidos: 1) vietoj Prūsijos nurodoma Vokietija arba vietoj Vokietijos sąjungos – Vokietija. Pasitaiko atvejų, kai vietoj Vokietijos sąjungos nurodoma Reino sąjunga (ji įkurta 1806 m. vietoj panaikintos Šventosios Romos imperijos ir gyvavo iki Vienos kongreso 1815 m.). Klaida daroma, nes užmirštama, kad Vokietija žemėlapyje atsirado tik 1871 m., kai Oto Bismarko vadovaujama Prūsija suvienijo vokiečių žemes; 2) dažnai nurodoma Austrijos-Vengrijos imperija, o ne Austrijos imperija. Užmirštama, kad žemėlapyje Austrijos-Vengrijos imperija atsirado tik 1867 m.; 3) pasitaiko atvejų, kad nurodoma Italija. Užmirštama, jog XIX a. pirmojoje pusėje Apeninų pusiasalyje gyvavo keletas atskirų italų valstybių, o suvienyta Italija žemėlapyje atsirado tik 1870 m., kai italų žemes baigė vienyti Pjemonto karalystė.

11. Europa Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse Kontūrinis žemėlapis 1914 m.

Kontūrinis žemėlapis gana dažnai būdavo įtrauktas tiek į istorijos valstybinio egzamino testines, tiek į kompleksines užduotis. Testinėse užduotyse tiesiog prašoma nurodyti, kurį istorijos laikotarpį atspindi žemėlapis. Kompleksinėse užduotyse dažnai reikėdavo šį žemėlapi palyginti su kitu žemėlapiu (pvz., „Europa po Vienos kongreso 1815 m.“ ar „Europa po sutarčių 1919 m.“). Tradiciškai žemėlapyje prašoma nurodyti įtakingiausias to meto Europos valsty-

bes arba imperijas ir jas pažymėti: Vokietiją (galima nurodyti Vokietijos imperiją), Austrijos-Vengrijos imperiją, Rusijos imperiją, Didžiąją Britaniją, Osmanų imperiją. Dažniausiai pasitaikanti klaida – vietoj Austrijos-Vengrijos (ji žemėlapyje atsirado 1867 m.) nurodoma Austrija. Reikėtų žinoti, kad tuo laikotarpiu silpniausia buvo Osmanų imperija, iš kurios XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje išsivadavo keletas Balkanų valstybių (*išsamiau žr. 4.4–4.5 skyrelius*).

12. Pirmasis pasaulinis karas

Pamačius šį kontūrinį žemėlapi, pirmiausia reikėtų nurodyti, kad jis vaizduoja valstybių pasiskirstymą į karines sąjungas, kurios atsirado dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Per egzaminą tradiciškai prašoma paaiškinti kontūrinio žemėlapio legendos ženklus ir nurodyti, koku pagrindu valstybės išskirtos atskirais ženklais:

I sutartinis ženklas simbolizuoja Rusiją, Prancūziją ir Didžiąją Britaniją. Šios valstybės įėjo į karinę Antantės (Santarvės) sąjungą, kuri buvo įkurta 1907 m. Pagrindinis Antantės tikslas – išsaugoti esamą padėtį Europoje.

II sutartinis ženklas simbolizuoja Vokietiją, Austriją-Vengriją ir Italiją (ji Pirmojo pasaulinio karo pradžioje iš Trilypės sąjungos pasitraukė ir jos vietą užėmė Osmanų imperija). Šios valstybės įėjo į Trilypės karinę sąjungą (Trijų centrinių valstybių), kuri buvo įkurta 1882 metais. Pagrindinis Trilypės sąjungos tikslas – perdalyti Europą, siekiant gauti kuo daugiau žemių.

III sutartinis ženklas simbolizuoja Osmanų imperiją ir Bulgariją, nes jos Pirmojo pasaulinio karo metais prisijungė prie Trilypės sąjungos.

13. Europa po sutarčių 1919 m. I

Europa po sutarčių 1919 m. II

Tai bene patys populiariausi iš visų kontūrinių žemėlapių, kurie buvo įdėti į istorijos egzaminų užduotis. Norint sėkmingai atlikti su abiem kontūriniais žemėlapius susijusias užduotis, būtina labai gerai žinoti pagrindinius 1919 m. Paryžiaus taikos konferencijos nutarimus ir svarbiausius Europos žemėlapio teritorinius pokyčius po Pirmojo pasaulinio karo (*išsamiau žr. 5.1–5.3 skyrelius*). Per egzaminą tradiciškai prašoma įvardyti teritorijas, kontūriniame žemėlapyje pažymėtas konkrečiais skaičiais.

Pateiktame I kontūriniame žemėlapyje skaičiais pažymėtos šios teritorijos (valstybės): 1 – Lietuva, 2 – Lenkija, 3 – Rytų Prūsija (ji Paryžiaus taikos konferencijoje Versalio sutartimi buvo atskirta nuo likusios Vokietijos), 4 – Čekoslovakija, 5 – Austrija, 6 – Vengrija, 7 – Serbų, kroatų ir slovėnų karalystė (nuo 1929 m. Jugoslavija).

II kontūriniame žemėlapyje skaičiais pažymėtos šios teritorijos (valstybės): 1 – demilitarizuota Reino zona, 2 – Gdanko (arba Dancigo) koridorius (Paryžiaus taikos

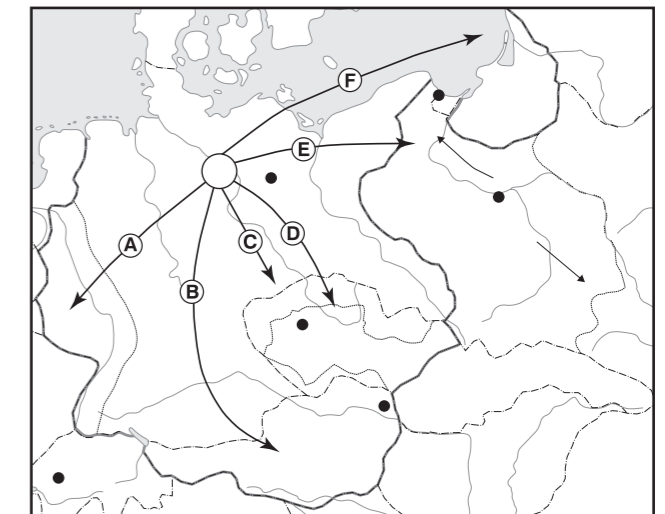
konferencijoje gavo laisvosios zonos statusą ir buvo perduotas valdyti Tautų Sąjungai), 3 – Rytų Prūsija (ji Paryžiaus taikos konferencijoje Versalio sutartimi buvo atskirta nuo likusios Vokietijos), 4 – Klaipėdos kraštas (Paryžiaus taikos konferencijoje gavo laisvosios zonos statusą ir buvo perduotas valdyti Tautų Sąjungai), 5 – Vilniaus kraštas (1920 m. lenkai jį okupavo, o 1922 m. prijungė prie Lenkijos).

14. Tarpukario demokratijos ir diktatūros

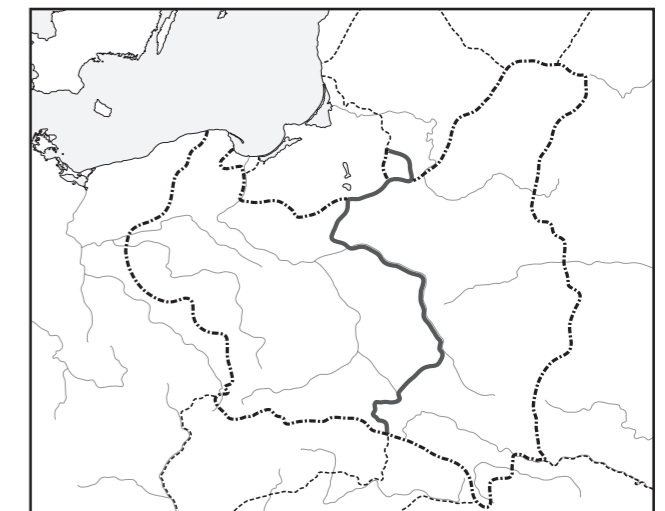
Dirbant su šiuo kontūriniu žemėlapiu, reikėtų sugebėti paaiškinti, kuo skiriasi: a) demokratinis valdymas nuo diktatūrinio; b) autoritarinis valdymas nuo totalitarinio; taip pat žinoti, kuriose Europos valstybėse tarpukariu buvo įvestas diktatūrinis valdymas, o kuriose išliko demokratinė santvarka (*išsamiau žr. 5.4 skyrelį*). Žemėlapiu legenda ir reikalauja nurodyti demokratinės, autoritarinės ir totalitarinės tarpukario Europos valstybes.

15. Vokietijos ekspansija 1935–1939 m.

Dirbant su šiuo kontūriniu žemėlapiu, tiesiog reikėtų gerai žinoti, kurias kitų valstybių teritorijas hitlerinė Vokietija prievarta užėmė XX a. 4-ajame dešimtmetyje (*išsamiau žr. 5.8 skyrelį*). Visos Vokietijos prievarta užimtos teritorijos atsispindi šalia pateiktame žemėlapyje „Vokietijos ekspansija 1935–1939 m.“ Kaip matyti, 1939 m. kovo mėn. Vokietija prievarta prisijungė ir Klaipėdos kraštą.

16. Vokietijos ir SSRS įvykdytas Lenkijos užpuolimas 1939 m. rugsėjo mėn.

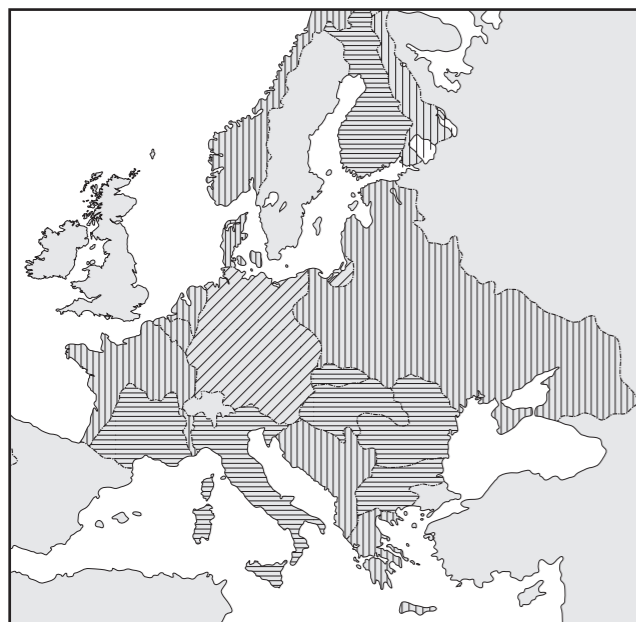

Norint sėkmingai atlikti su šiuo kontūriniu žemėlapiu susijusias užduotis, reikia labai gerai išmanyti 1939 m. rugpjūčio 23 d. tarp Vokietijos ir SSRS sudarytos Neupulimo sutarties, dar vadinamos Molotovo ir Ribentropo paktu, slaptojo protokolo nuostatas (jos dar kartą buvo pakeistos 1939 m. rugsėjo 28 d.). Abi valstybės slapta pasidalijo Rytų Europą į savo įtakos

sferas ir jau rugsėjo mėn. pradėjo įgyvendinti Molotovo ir Ribentropo pakto slaptojo protokolo nuostatas (*išsamiau žr. 5.11 skyrelį*).

Reikėtų žinoti, kad kontūriniame žemėlapyje pagrindinis dėmesys skiriamas Antrojo pasaulinio karo pirmąją auką tapusiai Lenkijai – 1939 m. rugsėjo 1 d. ją užpuolė Vokietija ir per porą savaičių dalį jos užėmė; antroje rugsėjo pusėje SSRS kariuomenė įsiveržė į Lenkiją ir užėmė kitą dalį, taip pat ir Vilniaus kraštą (jį Lenkija valdė nuo 1920 m.).

17. Europa Antrojo pasaulinio karo metais

1 2 3

Norint sėkmingai atlikti su kontūriniu žemėlapiu susijusias užduotis, reikia prisiminti hitlerinės Vokietijos vykdytą užsienio politiką, Vokietijos sąjungininkus ir vokiečių kariuomenės nukariautas teritorijas XX a. 4-ajame dešimtmetyje ir Antrojo pasaulinio karo metais (*išsamiau žr. 5.8, 5.11–5.15 skyrelius*).

Per egzaminą tradiciškai prašoma paaiškinti kontūrinio žemėlapiu legendos ženklus ir nurodyti, kuriu pagrindu valstybės išskirtos atskirais ženklais:

1 sutartinis ženklas simbolizuoja Vokietiją (ji buvo pagrindinė Antrojo pasaulinio karo kaltininkė) ir jos užimtas teritorijas iki Antrojo pasaulinio karo pradžios; **2** sutartinis ženklas simbolizuoja Vokietijos sąjungininkus Antrojo pasaulinio karo metais; **3** sutartinis ženklas simbolizuoja Vokietijos (ir jos sąjungininkų) nukariautas teritorijas Antrojo pasaulinio karo metais.

18. Vidurio Rytų Europa po Antrojo pasaulinio karo I

Vidurio Rytų Europa po Antrojo pasaulinio karo II

Tai bene patys populiariausi iš visų kontūrinių žemėlapių, kurie buvo įtraukti į istorijos egzaminų užduotis. Norint gerai atlikti su jais susijusias užduotis, pirmiausia reikia žinoti, kaip pasikeitė Europos žemėlapis pirmaisiais pokario metais (*išsamiau žr. 6.1–6.5, 6.10 skyrelius*).

Pateiktame I kontūriniame žemėlapyje per egzaminą paprastai prašoma nurodyti, ką simbolizuoja Europą į dvi dalis padalijusi linija. Būtina atsakyti, kad ta linija nuo 1946 m. buvo vadinama geležine uždanga. Reikia prisiminti, kad šį terminą pirmasis pavartojo britų politikas Vinstonas Čerčilis, kad geležinė uždanga į du pasaulius – demokratinį ir komunistinį – skyrė padalytą pokarinę Europą. Komunistinės valstybės, išskyrus žemėlapyje išskirtą

Jugoslaviją, o nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžios Albaniją (jos abi konfliktavo su SSRS), buvo visiškai kontroliuojamos Sovietų Sąjungos. Žemėlapyje reikėtų mokėti pažymėti šias komunistinio bloko Vidurio Rytų Europos valstybes: SSRS, Lenkiją, VDR, Čekoslovakiją, Vengriją, Bulgariją, Rumuniją, taip pat jau minėtas komunistines valstybes Albaniją ir Jugoslaviją.

Pateikto II kontūrinio žemėlapiu skiriamieji bruožai (į juos reikėtų atkreipti ypatingą dėmesį): a) Vokietija padalyta į dvi dalis: Vokietijos Federacinę Respubliką (VFR) ir Vokietijos Demokratinę Respubliką (VDR). Reikėtų žinoti, kad dvi Vokietijos žemėlapyje atsirado 1949 m.; b) nėra atskirai išskirtos Lietuvos, nes ji dar Antrojo pasaulinio karo metais buvo prijungta prie SSRS; c) dalis Rytprūsių, po Antrojo pasaulinio karo pavadintų Kaliningrado sritimi, vaizduojama kaip sudėtinė SSRS dalis.

19. Komunistinės sistemos žlugimas Vidurio Rytų Europoje

Norint gerai atlikti su šiuo kontūriniu žemėlapiu susijusias užduotis, pirmiausia reikia žinoti, kaip pasikeitė Europos žemėlapis žlugus komunistinei sistemai Vidurio Rytų Europoje (*išsamiau žr. 7.1 skyrelį*). Per egzaminą tradiciškai prašoma įvardyti teritorijas, kontūriniame žemėlapyje pažymėtas krečiais skaičiais.

Pateiktame kontūriniame žemėlapyje skaičiais pažymėtos šios teritorijos (valstybės): **I** – Lietuva, **2** – Lenkija, **I** – Baltarusija (Gudija), **II** – Ukraina, **III** – Vokietija, **IV** – Čekija, **V** – Slovakija. Taip pat

reikėtų žinoti, kokios naujos valstybės susikūrė suirusios Jugoslavijos teritorijoje, ir mokėti jas pažymėti žemėlapyje.

20. Europos Sąjungos plėtra 1993–2007 m. Kontūrinis žemėlapis

Egzamino programoje ir buvusių egzaminų užduotyse Europos ekonominei bendrijai (EEB) ir Europos Sąjungai (ES) skiriamas nemažas dėmesys. Todėl, laikant egzaminą, reikėtų ne tik žinoti, kokiomis aplinkybėmis šios organizacijos pradėjo savo veiklą, bet ir kaip vyko jų, ypač ES, plėtra (*išsamiau žr. 6.9, 7.3,5,6 skyrelius*).

Atliekant užduotis kontūriniame žemėlapyje, reikėtų ne tik žinoti, kurios valstybės į ES įstojo 1995 m., 2004 m., 2007 m., bet ir mokėti tas valstybes pažymėti žemėlapyje. Svarbu žinoti, kurios valstybės šiuo metu nepriklauso ES, ir mokėti jas pažymėti žemėlapyje.